

Cum a pus Patriarhul Grigorie al IV-lea al Antiohiei bazele prieteniei ruso-siriene

Lora Gerd, doctor în științe istorice, cercetător principal la Departamentul de Istorie Generală din cadrul Institutului de Istorie din Sankt Petersburg al Academiei Ruse de Științe, conferențiar la Catedra de Studii Biblice al Facultății de Filologie din cadrul Universității de Stat din Sankt Petersburg, lector la Academia de Teologie Ortodoxă din Sankt Petersburg

Orașul odinioară prosper al Imperiului Roman, Antiohia, este cunoscut ca locul în care, potrivit Faptelor Sfinților Apostoli, membrii Bisericii s-au numit pentru prima dată creștini (Faptele Sfinților Apostoli 11, 26). Trei secole mai târziu, Sfântul Ioan Gură de Aur rostea acolo predicile sale pline de ardoare. După cucerirea arabă din secolul al VII-lea, orașul a căzut treptat în declin și a cedat locul cetății Damascului. Acolo a fost mutat și scaunul patriarhal. Limba arabă a înlocuit treptat greaca și a devenit limba liturgică oficială. În secolul al XVII-lea, Patriarhul Macarie al Antiohiei a vizitat Moscova de două ori. Începând cu secolul al XVIII-lea, scaunul patriarhal și majoritatea scaunelor episcopale au fost ocupate de greci. În același timp, în Siria s-a intensificat propaganda catolică. Misionarii francezi au reușit să atragă un număr mare de arabi ortodocși la uniune; în unele orașe, de exemplu în Alep, aceștia constituiau majoritatea absolută a populației creștine. Arhieriei greci nu s-au îngrijit prea mult de educația credincioșilor arabi care, în cea mai mare parte, petreceau în sărăcie și ignoranță.

**Harta Antiohiei în vremurile
antice și antichitatea târzie**

**Ioan Cură de Aur. Miniatură.
Crecia, sec. al XVII-lea**

**Patriarhul Macarie
al Antiohiei. Miniatură,
sec. al XVII-lea**

Această stare a lucrurilor a văzut-o părintele Arhimandrit Porfirie Uspensky care a vizitat Siria la sfârșitul anului 1843. La ordinele guvernului rus, el a călătorit prin această țară, a cercetat și a descris principalele mănăstiri și locașuri sfinte, a studiat istoria și situația Bisericii. Călătoria sa a marcat începutul unei noi etape în relațiile dintre Rusia și Orientul Ortodox. Începând cu al doilea sfert al secolului XIX Imperiul Rus a intrat în competiția marilor puteri (în special Franța și Marea Britanie) pentru dominația în Orientul Apropiat („Problema orientală”). În 1840 s-a înființat Consulatul rus la Beirut, iar în 1847 – Misiunea Bisericii Ruse din Ierusalim. Egumenul Misiunii, părintele Arhimandrit Porfirie, a scris numeroase rapoarte și note care au stat la baza politicii eclesiastice rusești în Siria timp de mai multe decenii. Una dintre principalele sale teze a fost năzuința de a sprijini populația ortodoxă arabă din Patriarhia Antiohiei și de a-i oferi oportunități egale cu grecii.

După războiul din Crimeea (1853-1856), sprijinul arabilor ortodocși a devenit principala direcție a politicii ruse în Siria și a fost considerat drept singura modalitate de a păstra Ortodoxia acolo. Diplomații ruși au trebuit să-i apere pe arabi în conflictul greco-arab care s-a intensificat. Mulți ani, cu sprijinul diplomației ruse, a durat lupta pentru înlocuirea grecilor din scaunele episcopale cu locuitorii băștinași. Rusia a combinat ajutorul material tradițional pentru mănăstiri, biserici și școli ale Patriarhiei Antiohiei cu metode diplomatice. În cele din urmă, în timpul alegerii unui nou Patriarh în 1899, cu asistența considerabilă a consulului rus la Damasc, A. P. Beleaev, pe tronul patriarhal a fost ales un arab – Epsicopul Meletie Dumani de Laodiceea. Succesorul său a fost Grigorie al IV-lea Haddad (1906-1928).

În anii săi de conducere a avut loc cea mai mare întărire a colaborării Rusiei cu Patriarhia Antiohiei. Viitorul Patriarh Grigorie s-a născut în satul Abeye într-o familie de țărani săraci. Mai întâi a studiat la școala locală a misiunii americane, apoi, din 1859, sub protecția Mitropolitului Gavriil de Beirut, la școala teologică din Beirut. Tot restul vieții Patriarhul Grigorie a fost autodidact. Din 1879, ca ierodiacon, părintele Grigorie s-a implicat activ în activitățile eparhiei de la Beirut, a fost președintele societății „Apostolul Pavel” și a scris articole pentru ziarul educațional „Darul”. În 1890 a fost ales în scaunul văduvit de la Tripoli pe care l-a condus timp de cincisprezece ani. Tânărul mitropolit s-a ocupat de educația păstoriților săi, s-a implicat în activități caritabile și a câștigat astfel o mare încredere din partea populației.

La fel ca predecesorul său Meletie, Grigorie nu a fost recunoscut pentru mult timp de ierarhii Întâistătători greci din Orient. Abia în 1909, după Revoluția Junilor Turci, ambasadorul rus la Constantinopol, N.V. Cearâkov, a reușit să obțină recunoașterea sa de către Patriarhul Ioachim al III-lea al Constantinopolului. Colaborarea Patriarhului Grigorie cu Rusia a început cu mult înainte de înscăunarea sa: în anii '1890, în calitate de Mitropolit de Tripoli, a dat binecuvântare Societății Palestiniene de a deschide școli în eparhia sa. Societatea Palestiniană Ortodoxă Imperială (SPOI) a fost înființată în 1882. Printre obiectivele sale principale s-a numărat organizarea de școli parohiale în satele arabe. În perioada 1895-1910, SPOI a deschis 77 de școli pentru 10.000 de elevi: 27 în Siria de Nord, 45 în Siria de Sud și 5 în Beirut. Întreținerea acestor școli a necesitat cheltuieli mari (numai în 1891-1892, aceasta a costat 26.300 de ruble). În conservarea culturii ortodoxe arabe, în educația poporului și, în același timp, au întărit autoritatea Rusiei ortodoxe în Orientul Apropiat. Patriarhii și episcopii Antiohiei au oferit cu bucurie Societății Palestiniene o parte din școli și i-au permis să înființeze

altele noi.

De la începutul secolului al XX-lea, Biserica Ortodoxă a Antiohiei a primit finanțări generoase din partea Rusiei – de la 20 la 40 de mii de ruble pe an. Acest lucru i-a permis Patriarhului Grigorie să-și realizeze proiectele educaționale pentru poporul său. A fost redeschis seminarul din Balamand, pe care Patriarhul planifica să îl transforme într-o academie teologică; cei mai buni absolvenți ai seminarului își continuau studiile în academiile teologice rusești și la Școala Teologică de pe Insula Halki. Grigore al IV-lea a fondat, de asemenea, o tipografie și câteva școli primare. Sub tutela sa a fost publicată revista duhovnicească „Al-Niman” („Harul”). În 1907 Patriarhul s-a adresat lui Nicolae al II-lea cu cererea de creștere a subvenției și a primit în dar 30.000 de ruble; din 1908 această sumă a început să fie plătită anual. În perioada 1908-1914, Biserica Antiohiei a existat în principal datorită donațiilor din Rusia. Cu toate acestea, datoria Patriarhului deja în primii doi ani era de 30.000 de ruble. Încercarea sa de a obține o creștere a subvenției până la 80.000 de ruble a eșuat. În 1912, fiind deja Patriarh, Grigorie al IV-lea a semnat un contract cu călugărul rus din Muntele Athos Ghenadie pentru închirierea mănăstirii Sf. Ilie Shwayya din Munții Libanului pentru o perioadă nedeterminată. Patriarhul și-a rezervat dreptul de a locui în mănăstire ori de câte ori ar fi vrut și a primit pentru chirie câte 200 de franci în primii trei ani, câte 250 în următorii trei ani și câte 400 de franci după aceea. Contractul de închiriere s-a încheiat, probabil, în timpul Primului Război Mondial.

Sprijinul din partea guvernului rus a jucat un rol favorabil în aderarea la Ortodoxie a unei părți a uniților și a unor comunități necalcedoniene. Acest proces a început încă la mijlocul secolului al XIX-lea. Deosebit de renumită a fost aderarea a câteva mii de nestorieni din estul Turciei la Biserica Ortodoxă

Rusă în 1898. Acest eveniment a determinat comunitățile mici din Mesopotamia și Siria să se adreseze Sfântului Sinod rus cu cereri similare. Aderarea lor la Biserica Ortodoxă Rusă a fost imposibilă atât din motive politice, cât și din motive canonice; cu toate acestea, diplomații ruși au oferit toată asistența posibilă pentru aderarea lor la Patriarhia Antiohiei. În primii ani ai secolului XX, episcopul sirian iacobit Boutros (Petru) de Homs (Emessa) s-a adresat mai întâi Patriarhului Meletie, iar după moartea acestuia în 1906 Patriarhului Grigorie al IV-lea cu cererea de a fi primit în sânul Bisericii Ortodoxe a Antiohiei. Toate acțiunile sale episcopul Petru le-a coordonat cu consulul rus. La 14 iulie 1910 a avut loc aderarea episcopului Petru cu titlul de episcop de Sadad; ritualul și obiceiurile comunității sale au rămas aceleași. Episcopul Atanasie de Homs (Emessa), căruia i-a fost de acum subordonată comunitatea, nu a ezitat să ceară guvernului rus o sumă anuală de 5.000 de ruble pentru a sprijini pe creștinii de curând alăturați și pe arhipăstorul lor. Sfântul Sinod rus a decis că este imposibil să satisfacă această cerere; în schimb, i-au fost alocate o singură dată 1.000 de ruble. Cu toate acestea, în luna decembrie a aceluiași an, Biserica Rusă a continuat să finanțeze școlile eparhiei de Homs cu 700 de ruble pe an pentru încă trei ani, adică din 1910 până în 1912 inclusiv.

Încă din primii ani de slujire în calitate de Patriarh, Grigorie al IV-lea a căutat ocazia de a vizita Rusia și de a se prezenta personal împăratului. Pentru a întări relațiile cu Rusia, Patriarhul a propus înființarea unui muzeu al „antichităților antiohiene” la Sankt Petersburg și aducerea celor mai valoroase obiecte vechi din eparhia sa. Pe lângă gestul de recunoștință față de împăratul rus, această propunere ar fi împiedicat îndepărtarea acestor obiecte în Europa de Vest, deteriorarea și furtul acestora și, în același timp, ar fi asigurat păstrarea lor în limitele „casei ortodoxe” (al spațiului unit al lumii ortodoxe. Unitatea Ortodoxiei a fost una dintre ideile principale ale Patriarhului Grigorie). S-a presupus că discutarea ideii

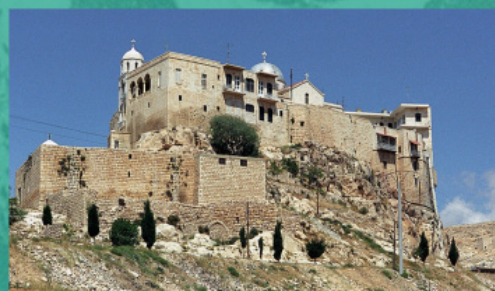
de a crea un muzeu antiohian va avea loc la Congresul arheologic din Cairo (28 martie - 3 aprilie 1909). După Congres, arabistul I. Yu. Krachkovsky a vizitat Siria, a lucrat acolo câteva luni în bibliotecile mănăstirilor și a întocmit o listă cu cele mai valoroase manuscrise, printre care s-au numărat lucrările arhidiaconului Pavel de Alep, autorul descrierii călătoriei Patriarhului Macarie în Rusia. Colegii lui Krachkovsky, arheologii B.V. Farmakovsky și E.M. Pridik (supraveghetorul Ermitajului Imperial) au cercetat monumentele arheologice. În cadrul unei întâlniri cu oaspeții, care a durat trei ore, Patriarhul Grigorie a propus ca cele mai prețioase manuscrise și obiecte vechi să fie transportate în Rusia, unde acestea ar fi fost într-o siguranță mai mare. Pe lângă interesul științific, manuscrisele și documentele care au scăpat de distrugere ar fi făcut posibilă demonstrarea drepturilor de proprietate ale mănăstirilor și bisericilor ortodoxe din Siria. Drept urmare, la Sankt Petersburg a fost trimisă o cutie cu daruri pentru împăratul rus (52 de obiecte din sticlă antică; o figurină cipriotă din faianță pictată; 3 obiecte din faianță egipteană și lămpi de lut). Cele mai multe dintre ele se păstrează până în prezent la Muzeul Ermitaj. În cele din urmă, ideea de a crea un muzeu al antichităților antiohiene a fost respinsă pentru a evita conflictele cu guvernul turc, care a interzis absolut scoaterea din țară a obiectelor arheologice.

300 de ani a dinastiei Romanov.
Nicolae al II-lea participă la o slujbă
de rugăciune solemnă în Piața Roșie

Deisis.
Triptic-stavrotecă
(Mănăstirea Saidnaya),
Bizanț, Constantinopol,
sec. al XII-lea

Mănăstirea
Saidnaya

În cele din urmă, Patriarhul Grigorie al IV-lea a avut ocazia să viziteze Rusia în 1913, când a ajuns acolo cu un alai de clerici și laici la sărbătorirea a 300 de ani de la venirea dinastiei Romanov la conducerea Rusiei. A avut parte de o primire solemnă la Sankt Petersburg; a participat la slujbe și recepții. Patriarhul a fost învrednicit de mai multe audiențe la rege în cadrul cărora au fost discutate aspecte ale contactelor mai strânse cu Bisericele Răsăritene, restaurarea Patriarhiei și reformele bisericești din Rusia. La prima întâlnire din 21 februarie 1913, Grigorie al IV-lea i-a dăruit împăratului un vechi cod biblic, o părticică din moaștele Sfântului Ioan Botezătorul, o părticică din Sfânta Cruce și un

giulgiu de mătase. Aceste obiecte au fost considerate a fi proprietatea privată a familiei regale și au fost păstrate în Palatul lui Alexandru de la Țarskoe Selo, iar giulgiul în cripta Sfântului Serafim de Sarov din complexul de construcții Feodorovsky. Părticica Sfintei Cruci a fost identificată cu tripticul de la Mănăstirea Saidnaya cu plăci de email cloisonné, care era deja cunoscut anterior bizantiniștilor ruși. F. I. Uspensky și N. P. Kondakov, care l-au văzut la Mănăstirea Saidnaya, l-au datat din secolele X-XI. Din 1956, obiectul prețios cu odorul sunt păstrate în Muzeul Ermitaj. Giulgiul datat din 1712, brodat cu fire de mătase, de aur și de argint pe satinul roșu-purpuriu, a fost păstrat înainte la Mănăstirea Balamand. În 1934 și acesta a fost transferat la Muzeul Ermitaj. Codul biblic se păstrează acum la Institutul de Manuscrise Orientale al Academiei Ruse de Științe din Sankt Petersburg. Vechile manuscrise au făcut obiectul unei preocupări deosebite a lui Grigorie al IV-lea; le-a adunat în timp ce era încă Mitropolit de Tripoli și mai ales când a devenit Patriarh. În timpul ultimei audiențe cu cuplul imperial din 5 martie 1913, Grigorie al IV-lea a oferit tuturor membrilor familiei țarului câteva obiecte arabe lucrate manual și, de asemenea, 41 sau 42 de manuscrise medievale arabe, care au fost plasate în biblioteca Palatului de iarnă. Este interesant faptul că lui I. Yu. Krachkovsky, care a încercat să vadă colecția de manuscrise în timpul vizitei sale la Damasc în 1909, nu i s-a permis acest lucru: probabil, Patriarhul se temea ca acest lucru să nu devină cunoscut, deoarece transferul colecției către Rusia a fost organizat fără știrea autorităților turcești. Krachkovsky a făcut o descriere a colecției tocmai în 1914 la Sankt Petersburg, menționând că aceasta este o colecție unică de manuscrise arabo-creștine care cuprinde cărțile Sfintei Scripturi, tratate teologice și istorice. Ultimul dar al Patriarhului către Nicolae al II-lea a sosit în Rusia după plecarea lui Grigorie al IV-lea din Rusia – două basoreliefuri din Palmyra: stele înfățișând un bărbat și o femeie.

Încurajat de primirea de care a avut parte în Rusia, după ce s-a întors acasă, Grigorie al IV-lea s-a adresat guvernului rus cu cererea de creștere a subvenției. La 4 ianuarie 1914, ober procurorul Sfântului Sinod a anunțat alocarea a încă 30.000 de ruble către Patriarhia Antiohiei. s-a discutat despre un împrumut de 50.000 de ruble. Primul Război Mondial a pus capăt acestor planuri.

În general, cooperarea spirituală și politică a Patriarhului Grigore al IV-lea cu Rusia a fost reciproc benefică. Biserica Ortodoxă din Siria a primit un sprijin material și diplomatic generos din partea Imperiului Rus, ceea ce a făcut posibilă realizarea unei serii de proiecte cultural-educative și asigurarea unei protecții eficiente împotriva prozelitismului catolic și protestant. Ajutorul acordat Ortodoxiei în Patriarhia Antiohiei nu a fost zadarnic.

Pentru Rusia, Siria a devenit o regiune în care aceasta a reușit să obțină cel mai larg sprijin al populației ortodoxe locale și, astfel, să-și asigure o platformă pentru confruntarea concurenților politici. Revoluția din octombrie 1917 a schimbat radical caracterul politicii externe a Rusiei: statul sovietic a renunțat complet la Ortodoxie ca temelie pentru politica din Orient. Cu toate acestea, recunoștința și simpatia arabilor ortodocși față de statul nordic au rămas neschimbate.

